

Viktorija Bevc

PRIPRAVA ZAKONCEV NA NADOMESTNO STARŠEVSTVO V PROGRAMU PREVENTIVNE POMOČI OTROKOM

NAMESTO UVODA

V najino tiho in mirno življenje je v letu 1994 vstopil 6-leten fantek. Prišel je z veliko modrico na desnem očesu in v premajhnih razpadajočih copatkah. Široko odprtih oči je dejal: »Jest sem Alan. Prosim ali bom lahko pri vas ostal na počitnicah?« Nikoli prej se nismo videli. Čeprav Alan ni bil za posvojitev, kot je bila najina predhodna želja, sva ga z ženo sprejela odprtih rok. Ni ostal le na počitnicah. Pri naju je končal malo šolo in prvi razred. Z ženo sva si pri njegovi vzgoji želela le dober uspeh in nič več. Presenečenje na koncu leta je bilo toliko večje. Prvi razred je končal med štirimi najboljšimi v razredu. Zaradi njega in še tisoč njemu podobnih otrok sem se odločil, da poizkušam vsaj malo doprinesiti k njihovi večji varnosti in lepši poti za v prihodnost. To pa lahko storim na ta način, da vse, ki delajo na varovanju otrokovih pravic opozorim, da naj ne tekmujejo in si konkurirajo med seboj, pač pa le pomagajo in sodelujejo za otroško skupno srečo.

*Franci Cvelbar,
rejnič in član skupine
Programa preventivne pomoči otrokom
pri društvu posvojiteljskih družin
Deteljica*

Društvo posvojiteljskih družin Slovenije Deteljica je nevladna in neprofitna organizacija, v okrilju katere deluje Program preventivne pomoči otrokom (krajše PPPO).

Poslanstvo tega programa je povezo- vanje znanja in moči za čim boljšo in čim ustrežnejšo pomoč tako otroku kot njego-

vim nadomestnim staršem. Gre za sodelo- vanje številnih udeležencev, ki jim je skupno reševanje otroka in ki se globoko v sebi zavedajo misli Luciana de Crescenza: »Angeli smo, a le z enim krilom. Da bi mogli poleteti, se moramo objeti.«

ZAKONSKA PODLAGA

Posvojitev in rejništvo je kot družbeni, socialno varstveni ukrep opredeljen v Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Zakonu o socialnem skrbstvu, Zakonu o družbenem varstvu otrok in Zakonu o varstvu predšolskih otrok.

Osnovni namen napredne zakonodaje je varovati otrokove interese in zagotoviti otroku življenje v družini, ki mu lahko ponudi zdrav telesni in duševni razvoj (Zupančič 1987: 114).

Zakonska določila o izbiri nadomestnih staršev – posvojiteljev otroku so zelo ohlapna in dopuščajo strokovnim službam široke možnosti izbire. To pa, kot piše Zupančičeva, ne pomeni, da izbira med otroci takega, ki bi bil po meri, željah, predstavah in zahtevah posvojiteljev, ampak pomeni, da poišče otroku dobre starše, ki mu bodo ponudili topel in varen dom. To naj bo tudi temeljno izhodišče strokovne službe pri odločanju o posvojitvi otroka.

Omenjeno strokovno izhodišče je namen programa preventivne pomoči otrokom. V programu lahko prav v delu z bodočimi starši, individualnem in skupin- skem, ugotovimo njihove želje, predstave in zahteve o otroku in s tem spoznamo

njihovo starševsko motiviranost za otroka, ki se pojavi za posvojitev ali rejništvo. Hkrati je poslanstvo programa tudi v pomoči nadomestnim staršem in otroku v času, ko že bivanjo skupaj.

Teh vsebinskih zahtev zakon ne predpisuje in je kreiranje vsebine tega socialnega dela prepuščeno posameznim strokovnim delavkam in delavcem, ki delajo na teh področjih.

OKVIRNA PREDSTAVITEV BISTVA PROJEKTA

Ime »program preventivne pomoči otrokom« premalo pove o uporabnikih oziroma govori le o pomoči otrokom, ni pa zaznati dela, ki se opravlja s starši. Zato je dobro, da si njegovo bistvo poglobljeno ogledamo.

V programu pomagamo otrokom, ki so za posvojitev, krajše rejništvo, pa tudi za tako rejništvo, kjer ni pogojev za posvojitev, in prisluhnemo tudi drugačnim potrebam otroka po nadomestnem domu.

Bistvo delovanja projekta je delo z nadomestnimi starši za otroke, torej delo z zakonci, ki želijo posvojiti otroka oziroma mu pomagati s sprejemom v svoj dom.

Projekt temelji na neposrednem skupinskem delu z nadomestnimi starši (lahko rečemo tudi socialnimi starši) posvojenih otrok (izjemoma tudi rejencev). Gre za neke vrste edukacijo bodočih staršev, pripravo na sprejem otroka in starševskih vlog, ki se ob tem oblikujejo, in pomoč pri preseganju začetnih stisk in težav, ki nastopijo s prihodom tujega otroka v družino.

Seveda pa ne gre zgolj za pomoč tem staršem in otroku, ampak je namen projekta tudi pomoč strokovnim delavcem na centrih za socialno delo, ki delajo na pomoči otrokom (posvojitev, rejništvo idr.), saj je v socialnodelavskem smislu nadgradnja in dopolnitev samega postopka posvojitve ali rejništva, ki ga določa zakon.

Zakaj govorimo o pomoči tudi rejniškim in ne le posvojenim otrokom? Zaradi izkušnje iz dela v projektu, ki so pokazale, da imamo možnost pomagati tudi otrokom, ki trenutno nimajo pogojev za posvojitev, pa so jih pari iz skupine zaradi svoje ozaveščenosti in razbremenjenosti pričako-

vani pripravljene sprejeti tudi v rejništvo in ne le v posvojitev in v nekaterih primerih vzdrževati dobre stike z biološkimi starši. Navadno gre za težje primere čustveno in zdravstveno zanemarjenih, pa tudi težje fizično maltretiranih otrok, pri katerih je prišlo do spremembe domovanja skoraj čez noč. Torej je bila pomoč otroku v obliki premestitve iz matične ali pa že ene ali dveh rejniških družin v nadomestno družino izpeljana takoj.

Posvojitev (oziroma rejništvo) je oblika zaščite otroka, ki iz kakršnih koli vzrokov ne more živeti s svojimi starši. V takih primerih je treba otroku poiskati ustrezne nadomestne starše. Strokovna delavka lahko pri delu v projektu, v skupinah, dobro spozna kandidate, ki želijo posvojiti otroka (bodoče posvojitelje), jasneje in natančneje spozna njihove želje, zahteve in pričakovanja do otroka, hkrati pa lahko bodoči starši dobijo pomoč in podporo tudi po sprejemu otroka, torej v obdobju medsebojnega prilagajanja, ki je zahtevno tako za nove starše kot za otroke, še zlasti, če gre za starejšega ali zdravstveno ali kako drugače posebnega otroka.

POGLAVITNA SPOZNANJA KOT IZHODIŠČE ZA OBLIKOVANJE DELA V PROJEKTU

V večletnem delu na posvojitvah otrok sem spoznala, da se s pomočjo otrokom, ki so za posvojitev ali so že posvojeni, zlasti pa s zakonskimi pari, ki bi želeli posvojiti otroka ali pa so ga že sprejeli v posvojitev, načrtovano in sistematično na področju socialnega varstva v Sloveniji ne ukvarja nihče.

V tujini, npr. Avstriji, Veliki Britaniji, Nemčiji, imajo organizirane priprave kandidatov na posvojitev (Albrecht 1992: 47).

V Sloveniji se je do leta 1993 z nekaj več socialnodelavskega posluha in pristopa opravljal priprava na posvojitev le na Centru za socialno delo Ljubljana Center, kar je razvidno iz analize opravljene s tega področja (Albrecht 1992; Batič 1990; Bevc 1990; Zupančič 1987) in kjer sem tudi sama sedem let opravljal to delo. Od mojega odhoda januarja 1994 pa se tudi na tem centru

za socialno delo na področju posvojitve ne dela nič več. Že utečeno delo je popolnoma usahnilo. Sama sem s skupino posvojiteljev in socialnima delavkama Jano Čuk in Anito Kovačec nadaljevala to delo v Projektu preventivne pomoči otrokom pri na novo ustanovljenem društvu posvojiteljskih družin Slovenije Deteljica.

V teh letih 1987-1993, ko sem delala na posvojitvah na Centru za socialno delo Ljubljana Center, je bilo posvojenih 189 otrok z vseh koncev Slovenije in Jugoslavije, obravnavanih pa približno 500 parov, ki so na Centru za socialno delo zaprosili za posvojitve otroka.

Nekatere potrebe, ki so jih izražali zakonci v času pred sprejemom otroka (v obdobju odločanja za posvojitve) in tudi po sprejemu otroka (v obdobju obojestranskega prilagajanja med starši in otroki), še zlasti pri posvajanju starejših otrok, so zahtevale dodatne oblike pomoči, saj so pri uporabnikih ostale nezadovoljene.

Zaznala sem, da tako čakajočim na otroka kot tistim, ki so že sprejeli otroka v posvojitve, manjkajo avtentične izkušnje posvojiteljskih družin, ki so pogosto prepričljivejše in učinkovitejše od nasvetov strokovnih delavcev. Nekateri posvojitelji so odkrito povedali, da bi radi več pogovorov s socialno delavko o problematiki posvojitve in o otroku pred posvojitvijo in po njej. Tudi Zupančičeva (1987: 7, 139, 145) ugotavlja nekaj podobnega, ko piše, da posvojitelji pogrešajo obiske strokovnih služb in pogovore v zvezi z otrokom, da radi izmenjujejo svoje izkušnje z drugimi posvojitelji, da so srečanja posvojiteljskih družin izredna priložnost za spoznavanje in izmenjavo izkušenj in da svetovalni sestanki pripomorejo k boljšemu poznavanju samega sebe in medsebojnih odnosov in k oblikovanju vzgojnih konceptov.

Hkrati pa sem se zavedala, da bi s pomočjo doživetij in spoznanj samih posvojiteljev veliko pridobila tudi stroka socialnega dela.

Tako sem v času svojega dela na posvojitvah na Centru za socialno delo Ljubljana Center poleg že utečenih vsakoletnih srečanj posvojiteljskih družin (Bevc 1991: 15) vnesla v delo nekakšno kratkotrajno mentorstvo kot obliko pomoči parom, ki so

se odpravljali po otroka na določen center za socialno delo. To mentorstvo je opravil posvojiteljski par, ki je pred časom posvojil otroka in je lahko z novincema podelil svoje izkušnje. Marsikateremu bodočemu posvojiteljskemu paru, ki sta se odločala o posvojitvi starejšega otroka, sem na njuno prošnjo ponudila in organizirala srečanje ali obisk druge posvojiteljske družine, saj je bilo odločanje npr. za starejšega otroka ali otroka s kakšnimi razvojnimi posebnostmi vedno lažje, če so se neposredno sami prepričali oziroma seznanili s posvojitelji in otrokom, pa tudi z morebitnimi težavami, ki so sledili takim odločitvam.

Prav taki primeri so pokazali, da individualno reševanje težav, ki so se pojavile ob sprejemu otroka, tako pri otroku kot pri novih starših ni bilo vedno dovolj učinkovito.

Obojestransko prilagajanje je bilo največkrat težavno prav zaradi različnih pričakovanj novih staršev, ki nista imela možnosti edukacije in skupinske priprave na sprejem otroka, s tem pa so njuna pričakovanja do otroka ostala nad realnimi možnostmi, pa tudi zaradi specifičnosti otroka, saj je bilo že v tistem času danih v posvojitve ali rejništvo čedalje več otrok z različnimi motnjami v telesnem in duševnem, še zlasti pa čustvenem razvoju.

Vse bolj se je kazala potreba po razširitvi obstoječe edukacije bodočih posvojiteljev v času pred sprejemom otroka ter oblikovanje pomoči posvojiteljskim staršem po namestitvi otroka; čedalje jasnejša in vidnejša so postala poglobljena spoznanja, ki so oblikovala izhodišče za strokovno delo v skupinah oziroma pogojevala začetek dela v projektu preventivne pomoči otrokom. Ta so:

- Posvojitve z nadomestno družino je vsekakor boljše okolje za razvoj otroka kot vzgojni zavod, neredko pa tudi boljše kot rejništvo, saj otroka vzame za povsem svojega (Ramovš 1990: 171-172; Zupančič 1987).

- Velika zainteresiranost jalovih parov, pa tudi družin za posvojitve ali drugačno obliko pomoči otrokom vseh starosti (od dojenčkov do šolskih) in s tem večja možnost poiskati otroku ustrezne starše (Bevc 1990; Ramovš 1990: 171-172).

- Človeško zdrave družine ali zakonca lahko z dobro strokovno pomočjo uspešno vzgojijo tudi zanemarjene otroke (Ramovš 1990; 1990: 171-172).

- Jalovi (sterilni) zakonci potrebujejo pomoč pri doživljajskem preseganju svojega življenjskega primanjkljaja, in to je mogoče le v skupinah (Ramovš 1990; 1990: 171-172).

- Otrok za posvojitev je zelo malo, želji po posvojitvi pa veliko. Občinske meje so na tem področju nesmiselne in kaže se strokovna potreba po sodelovanju med centri za socialno delo. Slabo sodelovanje ali nesodelovanje tudi po mnenju Zupančičeve ne more biti vzrok, da otroka prikrajšamo za družino in dom in ga pustimo usodi rejenca ali zavodskega otroka (Bevc 1990; Zupančič 1987: 9, 147).

- Vse preveč zdravih otrok ostaja v večnem rejništvu (Bevc 1993: 40-41, 48) in vse preveč otrok z različnimi motnjami v telesnem in duševnem razvoju ostaja brez družin, v oskrbi zavodov, ker socialne službe na terenu nimajo pregleda nad pripravljenostjo zakoncev ali družin po tovrstni pomoči in ker pri nas ni službe, ki bi se na področju socialnega varstva sistematično in profesionalno ukvarjala s tako obliko pomoči, kljub obstoječim potrebam.

- Za otroke, ki so telesno ali duševno prizadeti, in za starejše otroke je težko najti posvojitelje; do raziskave o posvojitvah (Zupančič 1987: 9; 144) taki otroci niso šli v posvojitev.

- Pri nas je že nastopilo podobno stanje kot v zahodnoevropskih državah, da se tisti pari, ki imajo res nepremeglivo željo po starševstvu, odločajo tudi za prizadete otroke, ker zdravih ni dovolj za posvojitev.

- Posvojitev starejšega otroka je ob dobri edukaciji, pripravi in izbiri posvojiteljev prav tako primerna kot posvojitev dojenčka (Bevc 1992: 38-39; 1993: 38-39, 48; Zupančič 1987: 144).

- Kandidati, ki želijo posvojiti otroka, so za socialno službo dokajšnja neznanca. Vsa potrdila, z zdravniškim potrdilom vred, ne dajejo odgovora na temeljno vprašanje, kakšna bosta kot starša, kot vzgojitelja. Tudi materialni položaj ne more biti odločujoč pri preverjanju primernosti; ta še zlasti ni

zagotovilo za dobre družinske odnose (Zupančič 1987: 11, 115), pa tudi ne za to, kako funkcionirata zakonca kot partnerja.

- Bodoči posvojitelji potrebujejo in želijo pripravo na sprejem otroka; pomembnosti in nujnosti priprave zakoncev na posvojitev se zavedajo tudi strokovne službe po centrih za socialno delo v Sloveniji in jo tudi podpirajo (Albreht 1992; Batič 1990; Bevc 1990; 1993; Vrlinič 1993; Zupančič 1987: 14).

- Bodoči starši potrebujejo po prihodu otroka podporo in strokovno pomoč ob velikih spremembah, ki nastanejo v do tedaj utečenih partnerskih odnosih oziroma v njunem dolgoletnem življenju brez otroka.

- Po podatkih raziskave o posvojitvah v Sloveniji kar v 9% posvojiteljskih družin otroku niso povedali, da je posvojen, oziroma, 8% otrok ne izve o svoji posvojitvi v družini (Zupančič 1987: 144). Lahko pa pričakujemo, da je ta odstotek večji, saj so v Sloveniji tudi posvojitelji, ki niso bili deležni takega svetovanja kot pari, ki so posvojili pri avtorici raziskave, stroka pa na tem področju socialnega dela nima izoblikovane doktrine ne za izbor posvojiteljev, ne za vsebino svetovanja.

- Posvojitev ne sme ostati skrivnost za otroka in okolico. Nadomestni starši potrebujejo pomoč pri udejanjanju otrokove psihološke pravice po lastni stvarnosti, torej sprejemanja resnice o otrokovih koreninah (Bevc 1992: 38-39; 1993: 38-39, 48; Čačinovič Vogrinčič 1992; Zupančič 1987: 11).

- Posvojitev starejših otrok je pogosto povezana s problemom, kako ravnati s posledicami in simptomi dolgotrajne zanemarjenosti in zlorabe, in s težavami pri skrbi otroka po prestani travmi (Albreht 1992: 29).

- Strah posvojiteljev, da bi jim kdo vzel otroka, je pri večini prisoten do uradne posvojitve, pri nekaterih pa še dalj (Zupančič 1987: 144).

- Nujna je pomoč stroke pri preseganju negativnega odnosa do otrokovih bioloških staršev tako pri otroku kot pri posvojiteljskih starših.

- S posvojitvijo (pa tudi nekaterimi oblikami rejništva) prevzamejo nadomestni

starši čustvene, vzgojne in finančne obveznosti do otroka, kar ima za posledico precejšnjo razbremenitev davkoplačevalskega tolarja in razbremenitev družbe problema otrok iz večnega rejništva ali nevzdržnih razmer matičnega ognjišča (Bevc 1990; Cvelbar 1996).

To je samo nekaj osnovnih izhodišč, ki govorijo v prid projektu preventivne pomoči otrokom. Pričetku projekta, torej dela v skupinah, pa sta botrovali tudi dejstva, da je avtentična izkušnja boljša in učinkovitejša, če je podana v skupini ljudi s skupnimi interesi, in da je delo z udeleženci v skupini ekonomičnejša izraba časa in družbenih sredstev.

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Uporabniki programa preventivne pomoči otrokom so:

- kandidati (zakonci ali družine), ki želijo posvojiti otroka ali ga sprejeti v omenjeno rejništvo, tisti, ki so že posvojitelji in rejniki, posredno pa tudi
- otroci, pri katerih so izpolnjeni pogoji za posvojitev, in otroci, ki se pojavijo za oddajo v rejništvo kot trajno in posebno rešitev, ker pravno-formalno ni izpolnjenih pogojev za posvojitev;
- strokovne delavke in delavci centrov za socialno delo, pa tudi drugih institucij, kjer se srečujejo s tematiko posvojitve in rejništva, torej nadomestnega starševstva.

CILJI IN NAMENI PROGRAMA

Neposredni cilji so:

- skupinsko delo s pari, ki se odločajo za sprejem otroka v posvojitev ali rejništvo (priprava na sprejem otroka), in skupinsko delo z družinami oziroma zakonci, ki so že sprejeli otroka v posvojitev ali rejništvo;
- pomoč nadomestnim staršem, posvojiteljem in rejnikom ob sprejemu otroka in po njem ter pomoč pri vzgoji otroka;
- pomoč otrokom vseh starosti, vključno s tistimi, ki imajo posebnosti ali primanjklj na fizičnem, psihičnem in čustvenem področju in ne morejo živeti v matični

(rodni) družini, in zagotovitev čim večjemu številu otrok življenje v zdravem družinskem okolju posvojiteljske ali rejniške družine;

- sodelovanje s strokovni službami centrov za socialno delo pri izbiri čim ustrežnejših nadomestnih staršev otroku ter hkrati ponudba centrom za socialno delo po Sloveniji za še intenzivnejše sodelovanje na področju reševanja problema in socialnovarstvene pomoči otrokom, ki ne morejo živeti v rodni družini;
- sodelovanje tudi z drugimi institucijami, kjer bi lahko prek ozaveščanja pripomogli k boljšemu razumevanju vloge nadomestnega starševstva in otrok, ki so potrebni te družbene oblike pomoči.

Posredni cilji programa pa so:

- povečati obseg in učinkovitost preventivnega dela na področju socialnodelavske pomoči otrokom,
- ponuditi nov element edukacije bodočim in sedanjim posvojiteljem in rejnikom, socialnim staršem,
- zmanjšati število rejniških otrok, kjer se rejništvo kaže v neperspektivni luči za otroka,
- prispevati k doktrini socialnega dela na področju pomoči otrokom v slovenskem prostoru,
- senzibilizirati javnost za reševanje tovrstne problematike.

OBSEG IN NAČIN DELA SKUPIN V PROJEKTU

V projektu preventivne pomoči otrokom so od maja 1992, odkar projekt obstaja, do sedaj delovale tri skupine.

Prva skupina socialnih staršev je pričela delovati maja 1992. Vključenih je bilo trinajst parov posvojiteljev in rejnikov, od teh je bilo k dvanajstim nameščenih skupno osemnajst otrok. Ob koncu delovanja skupine septembra 1994 je en par ostal brez otroka. Dobil ga je pozneje in še vedno vzdržuje stike z nekaterimi člani skupine.

Druga skupina je obsegala osem parov bodočih nadomestnih staršev in samsko posvojiteljico. Delovati je pričela maja 1993. Ob vključitvi v program priprave na sprejem otroka so bili vsi zakonski pari brez

otrok, samo k samski posvojiteljici je bil otrok že nameščen. Že po letu dni so bili k sedmim parom nameščeni otroci, vsakemu po eden, k osmemu paru pa dva otroka, ki sta se po krajšem času vrnila v rejništvo.

Dogovor skupine je bil, da deluje dve leti pod strokovnim vodstvom. Nekateri pari so ostali tudi po zaključku te skupine aktivni v tretji, zato se je dejanski konec potegnil v leto 1996.

Tretja skupina je pričela delovati maja 1994 in je še vedno aktivna. Vanjo se je vključilo devet parov, ki so v letu in pol dobili otroke, od teh so štirje v posvojitvi, pet pa jih je v »neperspektivnem«¹ rejništvu.

Vse tri skupine so imele sestanke enkrat mesečno po dve uri in pol. Vključeni so pari iz vse Slovenije, ki sprejmejo pravila skupine. V vsaki skupini delata dve diplomirani socialni delavki, sicer pa so na projektu tri socialne delavke z različnimi strokovnimi izkušnjami (družinsko-zakonsko svetovanje, rejništvo, posvojitve). Za supervizijo dela je organiziran mesečni sestanek s strokovnjakom za družinsko svetovanje.

Člani skupine so po prenehanju delovanja skupine ostali aktivni člani društva Deteljica in se udeležujejo tudi aktivnosti, ki jih imamo za vse skupine v programu preventivne pomoči otrokom. Zlasti so dragocene njihove izkušnje, ki jih je marsikdo od njih pripravljen podeliti z novimi člani ali pa s širšo javnostjo, ko predstavljamo svoje delovanje.

METODE DELA

Temeljna oblika dela v projektu za preventivno pomoč otrokom je skupinsko delo z bodočimi nadomestnimi starši, posvojitelji in rejniki, pa tudi s posvojenimi ali rejniškimi otroci.

V skupini je usvarjena priložnost in varen prostor, da člani govorijo o svojih motivih, potrebah, željah, stiskah, o svojih izkušnjah, preseganju in preraščanju svojih bolečin in prizadetosti.

Pri tem si pomagamo s prebiranjem različne literature, člankov in drugih ustreznih prispevkov, ki so lahko opora pri ozaveščanju in preseganju sterilnosti zakona,

oblikovanju starševskih vlog, oblikovanju odnosa do otrokovih bioloških staršev in pričakovanj do otroka in pri dvigu osebne motiviranosti za delo v skupini. Na vsakem srečanju se vnaprej dogovorimo za branje knjig ali člankov iz časopisov in revij, ki jih člani uporabijo za razmišljanje, oblikovanje mnenj in utrinkov, ki si jih na sestanku podelijo med seboj. Tako se oblikuje seznam literature, ki je uporaben pri pripravi na nadomestno starševstvo.

Pogosto na sestankih skupine zmanjka časa, da bi vsi člani lahko izpovedali svoje izkušnje in misli, zato jih v takih primerih napišejo v obliki utrinkov.

Na sestanke skupine večkrat povabimo posvojiteljske pare ali družine, da novim članom posredujejo svoje zgodbe. Te avtentične izpovedi gostov, pa tudi članov skupin (posvojiteljev s posebno izkušnjo), so pomoč našim socialnim staršem ob sprejetju otroka, ob odločanju, ali zmorejo starševsko vlogo ali ne, in ob premagovanju težav, ki nastajajo po sprejetju otroka, še zlasti starejšega ali zdravstveno prizadetega.

Medse vabimo razne profile strokovnih delavcev, da posredujejo specifične izkušnje iz svojega strokovnega dela.

Organiziramo razvedrilna srečanja družin in skupne pohode v naravo, ki povezujejo člane družine in člane skupine in pomagajo pri učenju, kako se razbremeniti stresa, ki lahko nastane ob začetnih težavah.

Med člani se na ta način razvijajo neformalni kontakti, ki imajo za posledico prijateljevanje družin. Člani se srečujejo in si prisluhnejo v pomoč tudi izven sestankov oziroma dejavnosti programa.

Ob skupnem trudu, ki je bil vložen v delo skupin za doseg čim boljšega vzdušja in učinkovite pomoči nadomestnim staršem in otrokom, pa je prišlo do spontane rabe različnih metodično-spodbujevalnih sredstev. Ta so:

- pred vstopom v skupino zakonca napišeta svoj življenjepis kot prvi stik s seboj, poglobitev in dojetje svoje prošnje za posvojitev otroka, hkrati pa je to skupaj s prošnjo podlaga za prvi pogovor s socialno delavko iz programa;
- predstavitev zakoncev ob vključitvi v skupino; ob tem so zakonci deležni

podpore v obliki odmeva članov, ki so imeli pred vstopom v skupino podobno življenjsko pot (obdobje zdravljenja sterilnosti, spoznanje, da ne bo rodni otrok, ipd.);

- v skupini pomagamo razvijati učenje življenja za »biti in ljubiti« in ne le za »imeti«, kot Fromm (1979) ločuje človekovo usmerjenost v duhovnost od usmerjenosti v materialnost; to pomembno vrednoto uvajamo in spodbujamo na srečanjih, pohodih v naravo, pri branju, razmišljanju o sebi in soljudih in razvijanju komunikacije;

- podpiramo iskanje informacij o otrokovem življenju pred prihodom v novo družino in pisanje »življenske knjige posvojenca« kot spodbujanje in razvijanje moči, da socialni starši dopustijo otroku pravico do lastne stvarnosti in ga z njo tudi sprejmejo, in s tem tudi kot preseganje dejstva, da je otrok posvojen;

- razvijamo slavnostno obliko posvojitve otroka kot metodični element pomoči posvojiteljem, da ne prikrivajo resnice o posvojitvi pred najbližjimi sorodniki in prijatelji;

- spodbujamo tudi odzivanje na nekatere humanitarne akcije ali jih organiziramo sami (npr. preživetje počitnic nekaterih rejencev v posvojiteljski družini, obdaritve otrok ipd.), in s tem razvijamo »dajanje in vračanje«;

- predstavitev zakonskega para tik pred sprejemom otroka, včasih pa šele ob koncu uradne posvojitve (navzoč je lahko tudi otrok) lahko pomaga zakoncema pri vpogledu v nova, realno oblikovana pričakovanja o otroku, v skladu z obstoječimi možnostmi.

Vse omenjene dejavnosti imamo v programu preventivne pomoči otrokom s ciljem, da bi nadomestni starši ponudili otroku čim bolj prijeten, varen in zadovoljen dom.

REZULTATI PROJEKTA

Že statistični podatki o nameščenih otrocih oziroma številu otrok, ki so s pomočjo projekta našli dom, kažejo uspešnost našega dela. Še dosti bolj pomembno pa je zadovoljstvo v na novo ustvarjenih odnosih, ki

so posledica dela v skupini, v oblikovanju jasnih pričakovanj o otroku in v preseganju strahu, ki je pogost spremljevalec pri sprejemu otroka tako v posvojitev kot v rejništvo.

V programu je od maja 1992 dobilo pomoč v skupini 61 staršev (30 zakoncev in samska posvojiteljica) in 35 otrok.

Pri ocenjevanju uspešnosti je pomemben podatek tudi to, da smo s pomočjo te oblike dela – priprave na sprejem otroka – pomagali otrokom, pri katerih je šlo za zdravstvene težave, zmanjšane umske sposobnosti, otroke s primankljaji iz alkoholčnih družin, s čustvenimi motnjami, povrh pa še vseh starosti, od dojenčka do desetih let. V večini primerov je šlo za pomoč otrokom, ki jim v okviru dela posameznih centrov za socialno delo ni bilo mogoče najti ustreznih posvojiteljev, ker tovrstne edukacije bodočih posvojiteljev ne opravljajo.

SKLEPNE MISLI

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih pravno definira pogoje o posvojitvi otrok, o vsebini dela pa ne govori. Tu je na potezi stroka socialnega dela, ki s poslušom za razumevanje specifične človeške stiske, ki jo narekuje sistemski nauk socialnega dela (Lussi 1991), oblikuje in poišče ustrezne pomoči posamezniku in skupini. Taka specifična skupina so gotovo tudi zakonci, ki po naravni poti ne morejo imeti otrok, prav tako pa tudi otroci, ki jim rodna družina ne more ponuditi varnega doma.

Zato je prav, da se stroka socialnega dela ovede, da pri posvojitvi otroka še zdaleč ne gre le za golo namestitev otroka k novim staršem, ki si ga zelo želijo, temveč za veliko več, za zahtevno strokovno delo z zakonci v času, ko čakajo na sprejem otroka, in s socialnimi starši in otrokom po nastanku nove družine.

Uspešnost odločitve strokovnih delavcev, da gre otrok v posvojitev, je prav v odkritju čim ustrežnejših staršev otroku. Tega pa nikakor ne moremo ugotoviti le z individualnim razgovorom s parom ali z obiskom para na njunem domu, ki ga opravi

strokovni delavec ali delavka z namenom socialnega poročila, temveč z večkratnimi srečanji v skupini in aktivnim delovanjem v njej.

Zato je glavni cilj prizadevanj v projektu, v skupinskem delu s socialnimi starši, da dobro spoznamo bodoče starše in njihova pričakovanja od otroka in ocenimo njihovo ustreznost za otroka, ki se pojavi ali za posvojitev ali morebitno krajše rejništvo. Hkrati jim pomagamo, da lažje premagujejo in uspešno rešujejo nastale težave v družini, ki obstajajo in pred katerimi si ne gre zatiskati oči. To izjemoma zajema tudi pomoč parom, ki v skupini spoznajo, da ne bodo nikoli postali nadomestni starši, in jim je skupina v oporo pri zaponitvi te praznine in iskanju notranjega miru.

Izkušnje kažejo, da je to ena izmed boljših poti, kako otroku, ki je ostal brez staršev, ali pa so starši odpovedali, poiščemo nove, ustrezne nadomestne starše in prek vključitve v skupino pomagamo vsej družini pri medsebojnem prilagajanju.

Zupančičeva, socialna delavka z dolgoletnimi izkušnjami pri posvojitvah, trdi, da

je posvojitev najpomembnejša in najboljša oblika zaščite otroka, ki iz kakršnih koli vzrokov ne more živeti s starši. Tudi moje izkušnje potrjujejo njeno trditev, le da k temu dodajam še spoznanje, da je vredno poskusiti najti ustrezne starše za vsakega otroka, ne glede na starost, spol ali motnjo v telesnem oziroma duševnem razvoju. Če povem drugače, treba je iskati rešitev za vsakega otroka, ki ostane brez zavetja rodne družine in kaže situacija na to, da se tudi iz rejniške družine ne bo mogel več vrniti domov. To pa je brez strokovnega dela, ki ga izvaja program preventivne pomoči otrokom, strokovno izredno težko in tudi sila rizično.

Na koncu lahko zapišem, da se je delo v projektu preventivne pomoči otrokom do danes izkazalo uspešno in vsi udeleženci projekta, uporabniki in izvajalci, lahko upamo, da nas bo kot nevladno organizacijo, ki dodobra dopolnjuje prostor socialnovarstvenih pomoči otrokom in nadomestnim staršem, država vsestransko podprla.

Literatura

- M. ALBREHT (1992), *Organizacija socialnih služb na področju posvojitve v Sloveniji in nekaterih drugih državah*. Ljubljana: VŠSD (diplomska naloga).
- A. BATIČ (1990), *Strokovna usposobljenost strokovnih delavcev v Centrih za socialno delo v Sloveniji na področju posvojitve*. Ljubljana: VŠSD (diplomska naloga).
- E. BERNE (1989), *Šta kažeš posle zdravo*. Beograd: Nolit.
- V. BEVC (1990), *Povzetek raziskave o strokovni usposobljenosti strokovnih delavcev v CSD v Sloveniji na področju posvojitve*. Ljubljana: CSD Ljubljana Center.
- (1991), Tradicionalno srečanje posvojitelskih družin. *Otrok in družina*, 5: 15.
- (1992), Ni me marala. *Otrok in družina*, 6: 40-41.
- (1992), Posvojenčeva pravica do stvarnosti. *Otrok in družina*, 10: 38-39.
- (1992), Odločitev – rejnec gre v posvojitev. *Otrok in družina*, 11: 38-39.
- (1993), Življenska knjiga posvojenca. *Otrok in družina*, 1 (38-39, 48).
- (1993), Posvojitev starejšega otroka: DA ali NE. Ljubljana: *Otrok in družina*, 3: 40-41, 48.
- (1993), *Poročilo o skupinskem delu s posvojitelji za leto 1992-1993*. Ljubljana: CSD Ljubljana Center.

- P. BRAJŠA (1982), *Človek, spolnost, zakon*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- (1987), *Očetje, kje ste?* Ljubljana: Delavska enotnost.
- B. COLOROSO (1996), *Otroci so tega vredni*. Ljubljana: Tangram.
- F. CVELBAR (1996), *Rejništvo v občini Trebnje za obdobje 1991-1995*. Maribor: Pravna fakulteta (diplomska naloga).
- G. ČAČINOVIČ VOGRINČIČ (1992), *Psihodinamski procesi v družinski skupnosti*. Ljubljana: Biota.
- (1993), Družina – pravica do lastne stvarnosti. *Socialno delo* 32, 1-2: 54-60.
- L. A. DUVAL (1985), *Otrok, ki se je igral z luno*. Koper: Ognjišče.
- E. FROMM (1979), *Imati ili biti*. Zagreb: Naprijed.
- E. LUKAS (1993), *Družina in smisel*. Celje: Mohorjeva družba.
- (1985), *I tvoja patnja smisla ima*. Zagreb: Oko 3 ujutro.
- M. LUKAS MOELLER (1995), *Resnica se pričinja v dvoje*. Celje: Mohorjeva družba.
- P. LUSSI (1990), Sistemski nauk o socialnem delu. *Socialno delo* 29, 1-94.
- (1991), *Systemetische Sozialarbeit, Praktisches Lehrbuch der Sozialarbeiterung*. Stuttgart: Haupt, Bern.
- A. MILLER (1992), *Drama je biti otrok*. Ljubljana: Tangram.
- S. M. PECK (1990), *Ljubezen in duhovna rast*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- J. RAMOVŠ (1990), *Doživljanje – temeljno človekovo duhovno dogajanje*. Ljubljana: Založništvo Slovenske knjige.
- (1990), *Sto zdravil za dušo in telo 1*. Celje: Mohorjeva družba (171-172).
- J. RUGEJ (1983), *Uspešna pot – partnersko zdravljenje alkoholizma in bolnih odnosov v družini*. Ljubljana: Rdeči križ Slovenije.
- Z. VRLINIČ (1993), *Priprava na posvojitve*. Ljubljana: VŠSD (diplomska naloga).
- E. ZUPANČIČ (1987), *Posvojen otrok zaželen in ljubljen*. Ljubljana: Cankarjeva založba (118-125, 138-139).
- M. ŽMUC TOMORI (1989), *Klic po očetu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

